

СХВАЛЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 2024 р. №

НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ
протимінної діяльності на період до 2033 року

Загальні положення

Ця Стратегія є довгостроковим програмним документом, що визначає проблеми, які становлять загрозу національній безпеці через забруднення вибухонебезпечними предметами територій України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також основні напрями і завдання державної політики у сфері протимінної діяльності та шляхи реалізації національних інтересів України у сфері протимінної діяльності, що визначаються відповідними стратегічними цілями.

Метою цієї Стратегії є досягнення цілей протимінної діяльності шляхом визначення та реалізації державної політики у сфері протимінної діяльності на основі пріоритетності національних інтересів у такій сфері.

Реалізація Стратегії потребує взаємодії державних органів влади, органів місцевого самоврядування, міжнародних партнерів і гуманітарних організацій, операторів протимінної діяльності, суб'єктів господарювання (зокрема у сфері сільського господарства) та громадянського суспільства.

Опис проблем, які зумовили прийняття Стратегії

На сьогодні внаслідок збройної агресії Російської Федерації Україна набула статусу однієї з найбільш забруднених вибухонебезпечними предметами країн світу, що призвело до нових викликів та проблем у сфері протимінної діяльності.

Так, станом на 1 січня 2024 р., за даними Національного органу з питань протимінної діяльності, що верифіковані в системі управління інформацією з протимінної діяльності (IMSMA), загальна площа територій, які зазнали безпосереднього впливу збройної агресії Російської Федерації, становить майже 156 тис. кв. кілометрів. Водночас така оцінка не є остаточною, оскільки тривають активні бойові дії.

З 2014 року по грудень 2021 р., за даними Звіту щодо збору даних про постраждалих від вибухонебезпечних предметів та інциденти, підготовленого Програмою розвитку ООН в Україні (Mine victim and accident data collection in Ukraine: Final report), на території України сталося 650 інцидентів, у яких постраждало 1078 цивільних осіб, із них 312 осіб померло.

На цей час починаючи з лютого 2022 р., за інформацією бази даних нещасних випадків серед цивільних, пов'язаних з мінами та

вибухонебезпечними предметами, на підконтрольних територіях сталося 607 інцидентів, у яких постраждало ще 889 цивільних осіб, з них 277 осіб загинуло (14 дітей), а 612 осіб отримали поранення (74 дитини). Проте масштаб забруднення вибухонебезпечними предметами постійно збільшується у зв'язку з продовженням активних бойових дій, що зумовлює зростання кількості таких інцидентів. У цьому контексті та з огляду на необхідність забезпечення дотримання принципу верховенства права важливим залишається дотримання зобов'язань, уже взятих на себе Україною у сфері поводження з вибухонебезпечними предметами та протимінної діяльності в рамках міжнародних договорів у сфері протимінної діяльності, ратифікованих Україною.

Загальна ситуація, що склалася, негативно впливає на безпеку населення та його життєдіяльність, соціально-економічний розвиток регіонів та держави, що спричинило виникнення проблемних питань у сфері протимінної діяльності, зокрема:

стосовно забезпечення звільнення територій від вибухонебезпечних предметів для їх безпечного і продуктивного використання, а саме:

визначення обсягів і меж забруднення, яке не завершено, що призводить до ряду негативних наслідків;

неможливість повернення значної частини територій, які не мають ознак забруднення вибухонебезпечними предметами, до продуктивного використання до завершення нетехнічного обстеження, ідентифікації імовірно забруднених/забруднених територій та виведення решти територій у межах територіальної громади з-під підозри наявності забруднення;

необхідність державного регулювання щодо утворення уповноважених підрозділів центральних органів виконавчої влади як операторів протимінної діяльності та стимулювання ринку послуг у сфері протимінної діяльності з метою забезпечення його повноцінного функціонування;

відсутність системної та централізованої роботи з впровадження інноваційних технологій у сфері протимінної діяльності, зокрема безпілотних літальних апаратів, використання супутникових знімків, штучного інтелекту, систем збору та аналізу масивів даних;

виробництво в Україні товарів у сфері протимінної діяльності потребує системної підтримки як через стимулювання попиту на вироблені в Україні товари, так і через забезпечення доступних процесів їх сертифікації;

відсутність системної комунікації із суспільством щодо залучення до професійної роботи у сфері протимінної діяльності представників соціальних груп, залучення яких становить державний інтерес, зокрема жінок, ветеранів, осіб з інвалідністю та постраждалих від вибухонебезпечних предметів;

невідповідність кількості фахівців у сфері протимінної діяльності та наявних можливостей з їх підготовки масштабу викликів;

стосовно зниження впливу вибухонебезпечних предметів на життя та здоров'я населення, а саме:

відсутність координації у навчанні населення ризикам, пов'язаним з вибухонебезпечними предметами, що призводить до існування прогалін у таких аспектах, як планування заходів з навчання, звітування, а також дублювання відповідних активностей, що зумовлює зниження ефективності використання ресурсів;

необхідність підтримки та супроводу осіб, постраждалих від вибухонебезпечних предметів, зокрема невідповідність обсягів наявних гарантій потребам постраждалих осіб, відсутність комплексного забезпечення медичного супроводу і спостереження за постраждалими, а також відсутність системи інтеграції постраждалих осіб у суспільне життя;

відсутність системного врахування впливу забруднення вибухонебезпечними предметами на навколишнє природне середовище, яке включало б оцінку такого впливу під час пріоритезації завдань у сфері протимінної діяльності та подальшу реабілітацію забруднених територій;

стосовно розбудови та посилення системи управління протимінною діяльністю, а саме:

необхідність розширення наявних спроможностей системи управління якістю у сфері протимінної діяльності (зокрема щодо спроможності у сфері зовнішнього моніторингу заходів з протимінної діяльності), що дасть змогу ефективно здійснювати заходи, передбачені функціонуванням системи управління якістю протимінної діяльності;

побудова планування та розподілу завдань у сфері протимінної діяльності не на визначенні пріоритетів та забезпеченні їх виконання, а з урахуванням спроможностей та пропозицій операторів протимінної діяльності;

відмінність в системі організації протимінної діяльності на місцевих рівнях в різних областях та неуніфікованість. Також існує потреба в унормуванні єдиної лінії комунікації між органами, які здійснюють управління заходами з протимінної діяльності, та місцевими органами державної влади;

необхідність унормування єдиного порядку сертифікації операторів протимінної діяльності для уніфікації та досягнення взаємосумісності діяльності органів з оцінки відповідності;

нестача ресурсів у системі управління протимінною діяльністю як людських, так і матеріальних, а також відсутність стандартизованого регулювання процесів управління інформацією державними службами, що

здійснюють оперативне реагування на виявлення вибухонебезпечних предметів без гарантії якості;

стан забезпеченості здійснення заходів у сфері протимінної діяльності, суттєва різниця у рівні забезпеченості засобами у різних суб'єктів протимінної діяльності (зокрема державних) не завжди відображає нагальність та пріоритетність потреб відповідних суб'єктів;

рівень комунікації з донорами та іншими міжнародними партнерами у сфері протимінної діяльності, яка здійснюється переважно на рівні окремих органів виконавчої влади, а не на загальнодержавному рівні, не відображає загальні потреби у сфері протимінної діяльності та стан і перспективи реалізації державної політики у цій сфері, а також призводить до нерівномірності в забезпеченні засобами уповноважених підрозділів центральних органів виконавчої влади, які є операторами протимінної діяльності;

відсутність достатніх механізмів контролю та відповідальності щодо осіб, які провадять діяльність у сфері протимінної діяльності без дотримання національних стандартів протимінної діяльності та інших вимог системи управління у сфері протимінної діяльності, а також відповідальності за залучення найманої праці до роботи на територіях, що ідентифіковані як імовірно забруднені/забруднені території.

Розв'язання зазначених та інших проблем ускладнюється через відсутність комплексного огляду законодавчої та нормативно-правової бази у сфері протимінної діяльності, технічних засобів розмінування, міжнародної технічної допомоги, залучення людського потенціалу до робіт з гуманітарного розмінування та участі у сфері протимінної діяльності державних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, державно-приватного партнерства, громадських об'єднань.

Реалізація цієї Стратегії забезпечить вирішення зазначених проблемних питань у сфері протимінної діяльності, що є однією із складових національної безпеки держави та її економічного відновлення і зростання.

Нормативно-правові акти, що діють у сфері протимінної діяльності

Ця Стратегія ґрунтується на таких документах:

Закон України “Про протимінну діяльність в Україні”;

Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію, від 10 жовтня 1980 р., ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 4 червня 1982 р. № 3613-Х;

Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення від 18 вересня 1997 р., ратифікована Законом України від 18 травня 2005 р. № 2566-Х;

Протокол про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв з поправками, внесеними 3 травня 1996 р. в Женеві (Протокол II з поправками, внесеними 3 травня 1996 р.), що додається до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що наносять надмірні пошкодження або мають невибіркову дію;

Протокол про вибухонебезпечні предмети — наслідки війни до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію (Протокол V), схвалений 28 листопада 2003 р. на зустрічі держав — учасниць Конвенції в м. Женеві;

постанова Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2021 р. № 1207 “Про утворення Національного органу з питань протимінної діяльності” (Офіційний вісник України, 2021 р., № 92, ст. 5960);

постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. № 1150 “Про затвердження Порядку ведення обліку операторів протимінної діяльності” (Офіційний вісник України, 2021 р., № 88, ст. 5674);

постанова Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1020 “Деякі питання призначення і виплати одноразової компенсації та щорічної допомоги, передбачених Законом України “Про протимінну діяльність в Україні” (Офіційний вісник України, 2021 р., № 80, ст. 5056);

постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 372 “Про затвердження Правил позначення небезпек, пов’язаних з мінами та вибухонебезпечними предметами — наслідками війни” (Офіційний вісник України, 2019 р., № 37, ст. 1308; 2024 р., № 8, ст. 395);

постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2006 р. № 812 “Про затвердження Порядку утилізації ракет, боєприпасів і вибухових речовин” (Офіційний вісник України, 2006 р., № 24, ст. 1768; 2010 р., № 46, ст. 1500);

постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2024 р. № 123 “Про реалізацію експериментального проекту щодо сертифікації операторів протимінної діяльності та процесів протимінної діяльності” (Офіційний вісник України, 2024 р., № 19, ст. 1225);

постанова Кабінету Міністрів України від 8 березня 2024 р. № 271 “Про реалізацію експериментального проекту щодо здійснення обов’язкової сертифікації механізованих засобів розмінування

(гуманітарного розмінування), пов'язаних з ними виробів, компонентів та обладнання” (Офіційний вісник України, 2024 р., № 27, ст. 1743);

постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314 “Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану” (Офіційний вісник України, 2022 р., № 26, ст. 1399).

Аналіз поточного стану справ, тенденції та обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем

Розв'язання зазначених проблем у сфері протимінної діяльності ускладнюється через відсутність будь-яких досліджень у сфері протимінної діяльності. З огляду на викладене в рамках реалізації Стратегії важливим є проведення комплексного огляду для визначення вимірюваних показників наведених проблем та інших важливих обставин, що впливають на сферу протимінної діяльності. Водночас, беручи до уваги наявні дані, слід звернути увагу на аналіз поточного стану справ та обґрунтування необхідності розв'язання виявлених проблем у сфері протимінної діяльності, зокрема:

стосовно забезпечення звільнення територій від вибухонебезпечних предметів для їх безпечного і продуктивного використання, а саме:

незавершення визначення обсягів і меж забруднення, що призводить до ряду негативних наслідків.

Станом на 1 січня 2023 р., за даними Національного органу з питань протимінної діяльності, що верифіковані в системі управління інформацією з протимінної діяльності (IMSMA), загальна площа територій, які зазнали безпосереднього впливу збройної агресії Російської Федерації, становить майже 156 тис. кв. кілометрів (зокрема близько 14 тис. кв. кілометрів — акваторії), з яких приблизно 65 тис. кв. кілометрів перебувають під контролем України, а понад 77 тис. кв. кілометрів припадає на тимчасово окуповані території (із них 15 тис. кв. кілометрів — зазнали відповідного впливу до 24 лютого 2022 р., а ще 63 тис. кв. кілометрів — після 24 лютого 2022 р.). Території, які зазнали безпосереднього впливу збройної агресії та перебувають під контролем України, розташовані в 708 громадах. Водночас така оцінка не є остаточною, оскільки тривають активні бойові дії.

Вплив вибухонебезпечних предметів на території України означає, що такі території не можуть безпечно використовуватись в економічних, соціальних та інших цілях. Водночас міжнародний досвід протимінної діяльності, зокрема звіти Женевського Міжнародного центру з гуманітарного розмінування “Технічні методи ленд релізу” (Land Release Technical Methods) (опубліковано у квітні 2011 р.) та “Застосування механіки у розмінуванні” (Mechanical Application in Demining) (опубліковано у травні 2004 р.), свідчить про те, що реальний обсяг забруднення вибухонебезпечними предметами може становити не більше

ніж 10 відсотків загального обсягу територій, які зазнали безпосереднього впливу збройної агресії Російської Федерації. Таким чином, повернення переважного обсягу імовірно забруднених територій до продуктивного використання потребує не безпосереднього розмінування, а встановлення дійсного статусу таких земель шляхом проведення первинного нетехнічного обстеження, подальших повторних нетехнічних обстежень, технічних обстежень та оцінки їх результатів.

Така невизначеність також призводить до тимчасової неможливості точної оцінки обсягів реального забруднення вибухонебезпечними предметами та відповідно обсягу ресурсів, необхідних для розв'язання проблеми забруднення. З огляду на зазначене встановлення статусу таких земель шляхом нетехнічного обстеження є першочерговим.

У 2023 році Національним органом з питань протимінної діяльності передбачалося обстеження 470,8 тис. гектарів, з яких нетехнічним обстеженням охоплено територію 255,8 тис. гектарів. Це дає змогу припустити охоплення до кінця 2024 року первинним нетехнічним обстеженням усіх територій, які зазнали безпосереднього впливу збройної агресії Російської Федерації та перебувають під контролем України, за умови забезпечення необхідних ресурсів та належного управління і сприятливої безпекової ситуації.

Зважаючи на зазначене, необхідним є забезпечення підготовки достатньої кількості персоналу з нетехнічного обстеження та інших фахівців, залучених до процесів картографування забруднення вибухонебезпечними предметами, та проведення систематичного первинного нетехнічного обстеження доступних для робіт з гуманітарного розмінування територій, які зазнали безпосереднього впливу збройної агресії Російської Федерації, з метою визначення масштабів і географічних меж імовірно забруднених/забруднених територій.

При цьому необхідно враховувати, що нетехнічне обстеження є циклічним процесом. У зв'язку з цим нагальною потребою є забезпечення планування та проведення повторного нетехнічного обстеження з доцільною періодичністю на всіх або окремих територіях, де було проведено первинне нетехнічне обстеження, з метою ідентифікації раніше незареєстрованих імовірно забруднених/забруднених територій та/або виключення раніше ідентифікованих імовірно забруднених/забруднених територій та забезпечення постійного моніторингу громад, у яких завершено первинне нетехнічне обстеження, протягом двох-трьох років;

значна частина територій, які не мають ознак забруднення вибухонебезпечними предметами, не можуть бути повернуті до продуктивного використання до завершення нетехнічного обстеження, ідентифікації імовірно забруднених/забруднених територій та виведення решти територій у межах територіальної громади з-під підозри наявності забруднення.

На сьогодні за результатами проведення нетехнічного обстеження території, що містять докази забруднення вибухонебезпечними предметами, отримують статус імовірно забруднених/забруднених територій. Разом з тим території, на яких під час нетехнічного обстеження доказів забруднення вибухонебезпечними предметами не виявлено, не отримують ніякого статусу, що позбавляє можливості встановити ступінь залишкового ризику або його відсутності, а також використовувати такі території.

Складається ситуація, коли території частини територіальних громад не мають ознак небезпеки забруднення вибухонебезпечними предметами, проте не використовуються через відсутність формалізації процесу завершення первинного нетехнічного обстеження в межах таких громад.

З огляду на викладене необхідним є врегулювання процесу визначення відповідного статусу для територій у межах територіальних громад, де шляхом нетехнічного обстеження не виявлено доказів забруднення вибухонебезпечними предметами. Результати первинного нетехнічного обстеження в межах громади повинні бути зафіксовані документально та доведені без необґрунтованих відстрочок до місцевої влади та населення громади. Це пришвидшить повернення земель, що не містять доказів забруднення вибухонебезпечними предметами, до продуктивного використання;

необхідність державного регулювання з утворення уповноважених підрозділів центральних органів виконавчої влади як операторів протимінної діяльності та стимулювання ринку послуг у сфері протимінної діяльності з метою забезпечення його повноцінного функціонування.

Протягом 2021 року сертифіковано чотири оператори протимінної діяльності. За відповідний період 2023 року кількість операторів протимінної діяльності зросла до 29 (включаючи шість операторів протимінної діяльності з числа уповноважених підрозділів Міноборони та ДСНС).

Водночас з огляду на потреби та обсяги робіт з гуманітарного розмінування, спричинені наслідками повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році, ринок послуг у сфері протимінної діяльності потребує суттєвого посилення.

Крім того, ситуація ускладнюється відсутністю прозорої системи ціноутворення за надання послуг з гуманітарного розмінування, що призводить до необґрунтованої оцінки робіт комерційними операторами протимінної діяльності та не сприяє формуванню прозорого ринку послуг.

У складних економічних умовах спроможності замовників послуг з гуманітарного розмінування, якими найчастіше є агровиробники та землевласники, обмежені. Повернення земель до продуктивного використання не забезпечить замовникам послуг з гуманітарного

розмінування прибутку, здатного компенсувати понесені витрати в коротко- та середньостроковій перспективі. Така ситуація створює передумови для таких негативних сценаріїв:

- замовник звертається до нелегальних постачальників послуг з гуманітарного розмінування, які не мають сертифіката відповідності процесів з протимінної діяльності та не включені до переліку операторів протимінної діяльності, що ведеться згідно із законодавством. Зазначене становить небезпеку для людей та держави, що негативно впливає на відновлення національної економіки;

- замовник приймає факт виведення відповідних земель з продуктивного використання, але не вчиняє дій, спрямованих на їх повернення;

- замовник звертається до некомерційних операторів протимінної діяльності, які можуть надати відповідні послуги за рахунок коштів донорської підтримки, однак спроможності донорів обмежені, у зв'язку з чим доступ до таких послуг може отримати лише невелика кількість бенефіціарів і в невизначені строки.

Зазначене може викликати збільшення бюджетних витрат, спрямованих на компенсацію замовнику послуг з розмінування за завищеними цінами, що сформовані за домовленістю з комерційним оператором протимінної діяльності.

Для усунення зазначених ризиків необхідним є сприяння нарощуванню кількості операторів протимінної діяльності та їх спроможності, що позитивно впливатиме на конкурентоспроможність ринку протимінної діяльності та відповідне ціноутворення.

Водночас на сьогодні ще тривають дискусії щодо державної підтримки агровиробників та землевласників, спрямованої на зменшення їх витрат на послуги з гуманітарного розмінування, та національних операторів протимінної діяльності з метою забезпечення економічної привабливості надання таких послуг, яку агровиробники не можуть забезпечити самостійно.

Надання такої підтримки сприятиме збільшенню кількості операторів протимінної діяльності та їх спроможності, у зв'язку з чим їх сумарна спроможність суттєво зросте, що позитивно вплине на темпи здійснення заходів з протимінної діяльності та сприятиме розвитку конкуренції.

Одним з напрямів суттєвого посилення ринку послуг у сфері протимінної діяльності є сприяння з боку держави утворенню та розвитку уповноважених підрозділів центральних органів виконавчої влади як операторів протимінної діяльності та їх вихід на ринок послуг з гуманітарного розмінування, що сприятиме значному зниженню вартості таких послуг, а також посилить можливість держави забезпечувати вивільнення земель;

відсутність системної та централізованої роботи з впровадження інноваційних технологій у сфері протимінної діяльності, зокрема безпілотних літальних апаратів, використання супутникових знімків, штучного інтелекту, систем збору та аналізу масивів даних.

На сьогодні актуальним є розвиток і впровадження інноваційних технологій у сфері протимінної діяльності. Застосування безпілотних літальних апаратів з різноманітною оптикою, фільтрами та іншими технологіями, а також аналіз супутникових знімків дає змогу:

- виявляти предмети та наземні ознаки, які можуть свідчити про забруднення відповідної території вибухонебезпечними предметами та встановлювати їх місцезнаходження;

- визначати факт ведення або відсутності ведення бойових дій на відповідних територіях та факти активного використання сільськогосподарських земель, які можуть опосередковано свідчити про потенційну безпечність або небезпечність відповідних територій.

Можливості штучного інтелекту дають змогу аналізувати, порівнювати та обробляти широкі масиви даних за короткий час. Разом з тим впровадження інноваційних технологій потребує ряд дій у частині дослідження їх ефективності та визначення порядку їх використання (формалізація можливості та порядку використання таких технологій у сфері протимінної діяльності), проведення підготовки щодо широкого впровадження таких технологій, зокрема навчання персоналу та його матеріально-технічне забезпечення, а також координація та співпраця всіх заінтересованих осіб.

Наявні спроможності науково-дослідних державних інституцій та приватного сектору дають змогу розпочати розробку дослідних зразків інноваційних технологій, однак процес масштабування виробництва потребує підтримки як з боку держави, так і з боку міжнародних партнерів. Отримання такої підтримки та масштабування виробництва інноваційних технологій сприятиме зниженню вартості гуманітарного розмінування;

виробництво в Україні товарів у сфері протимінної діяльності потребує системної підтримки як через стимулювання попиту на вироблені в Україні товари, так і через забезпечення доступних процесів їх сертифікації.

Масштаби викликів у сфері протимінної діяльності потребують високого рівня фінансування, зокрема для забезпечення достатньої матеріально-технічної бази національних операторів протимінної діяльності.

Разом з тим доцільним є залучення потенціалу вітчизняних виробників до участі у процесі формування такої матеріально-технічної бази в частині виготовлення технічних засобів для гуманітарного розмінування, виготовлення машин механізованого розмінування

(роботизованих комплексів важкого класу), піротехнічних машин важкого (легкого) типу, що сприятиме зменшенню їх собівартості. Крім того, це матиме вплив на економічний розвиток країни та сприятиме зайнятості населення.

Також потребує уваги необхідність унормування єдиного порядку сертифікації механізованих засобів розмінування (гуманітарного розмінування), пов'язаних з ними виробів, компонентів та обладнання;

відсутність системної комунікації із суспільством стосовно залучення до професійної роботи у сфері протимінної діяльності представників соціальних груп, залучення яких становить державний інтерес, зокрема жінок, ветеранів, осіб з інвалідністю та постраждалих від вибухонебезпечних предметів.

Окремі соціальні категорії та групи становлять особливий інтерес для держави в контексті їх професійного залучення до протимінної діяльності, а саме: особи, які звільняються або звільнені з військової служби, цивільні особи, зокрема жінки, ветерани, постраждали від вибухонебезпечних предметів особи та особи з інвалідністю.

Залучення зазначених осіб до протимінної діяльності сприяє інклюзивності професійної сфери протимінної діяльності, їх особистій та професійній реалізації, підвищенню їх соціальної захищеності та інтеграції до суспільства.

Крім того, такі особи переважно не охоплюються мобілізацією, а відтак їх професійне залучення до здійснення заходів з протимінної діяльності дає змогу забезпечити вищу стабільність кадрового компоненту протимінної діяльності в умовах мобілізації. Водночас професійна сфера протимінної діяльності переважно не асоціюється із зазначеними соціальними категоріями та групами, кількість їх представників у професійній сфері протимінної діяльності є обмеженою;

кількість фахівців у сфері протимінної діяльності та наявні можливості з їх підготовки не відповідають масштабу викликів.

Ефективне розв'язання завдань у сфері протимінної діяльності з огляду на масштаби пов'язаних викликів потребує підготовки значної кількості спеціалістів у цій сфері для здійснення комплексу заходів з протимінної діяльності, зокрема гуманітарного розмінування (нетехнічного/технічного обстеження, ручного та механізованого розмінування), навчання населення ризикам, пов'язаним з вибухонебезпечними предметами, допомоги постраждалим особам.

На сьогодні підготовка на державному рівні здійснюється за професією “Сапер (розмінування)” за відповідними державними, професійним та освітніми стандартами. Повне використання зазначених стандартів не відповідає потребам підготовки фахівців з протимінної діяльності, оскільки передбачає поглиблене вивчення саперної справи, що

не має свого застосування під час виконання більшості робіт у сфері протимінної діяльності, однак потребує суттєвого часу та матеріальних ресурсів для засвоєння. Крім того, десять закладів освіти мають ліцензію на провадження освітньої діяльності з професії “Сапер (розмінування)”, водночас частина з них здійснює безпосереднє навчання.

У той же час є передумови для розв’язання цієї проблеми. Наявна нормативна база у сфері професійної освіти частково розв’язує цю проблему шляхом підтвердження професійної підготовки, яка здобута в процесі неформальної освіти, та використання операторами протимінної діяльності працівників, які отримали часткову кваліфікацію. З цією метою необхідне забезпечення утворення ліцензованими за професією “Сапер (розмінування)” закладами освіти відповідних акредитованих кваліфікаційних комісій/кваліфікаційних центрів. Існує також можливість розроблення нових професійних та освітніх стандартів, проте зазначений варіант розв’язання проблеми повинен бути додатково проаналізований з точки зору наявних альтернатив та складності можливих рішень;

стосовно зниження впливу вибухонебезпечних предметів на життя та здоров’я населення, а саме:

навчання населення ризикам, пов’язаним з вибухонебезпечними предметами, не містить єдиної координації, що призводить до існування прогалин у таких аспектах, як планування заходів з навчання, звітування, а також дублювання відповідних активностей, що зумовлює зниження ефективності використання ресурсів.

Систематичне навчання населення України ризикам, пов’язаним з вибухонебезпечними предметами, сприятиме зменшенню їх негативного впливу на життя та здоров’я населення. Проте на сьогодні відсутня ефективна модель єдиної координації, що призводить до зазначених прогалин у навчанні. Крім того, існує проблема “несертифікованого” навчання ризикам, пов’язаним з вибухонебезпечними предметами, коли таке навчання здійснюється під керівництвом міжнародних організацій представниками переважно національних організацій, які не проходили сертифікацію на проведення відповідного навчання, проте стандарти роботи яких контролюються міжнародними організаціями.

Зважаючи на зазначене, знижується ефективність заходів у сфері навчання ризикам, пов’язаним з вибухонебезпечними предметами, що відображається в дублюванні заходів з навчання та існуванні прогалин у системі проведення навчання. Крім того, внаслідок “несертифікованого” проведення навчання відповідним ризикам немає повноцінних даних про дійсний стан ведення навчання та наявні ресурси. Наслідками цього є неефективне використання наявних ресурсів та ризику для населення, що не охоплене навчанням відповідно до сертифікованих програм.

З огляду на викладене необхідним є забезпечення спроможностей органу, відповідального за реалізацію державної політики у сфері навчання населення ризикам, пов'язаним з вибухонебезпечними предметами. Відповідальний орган повинен забезпечити планування та розроблення єдиної програми навчання ризикам з урахуванням навчальних потреб вікових та соціальних груп, частка яких є найбільшою серед постраждалих від вибухонебезпечних предметів. Крім того, важливою є легалізація “несертифікованого” навчання, можливим шляхом до якої може бути визнання проведення навчання організаціями, які хоч самі не пройшли відповідної сертифікації, проте якість робіт яких підтверджується сертифікованою організацією, що відповідатиме за дотримання стандартів якості під час навчання та здійснюватиме відповідне звітування;

необхідність підтримки та супроводу осіб, постраждалих від вибухонебезпечних предметів, зокрема невідповідність обсягів наявних гарантій потребам постраждалих осіб, відсутність комплексного забезпечення медичного супроводу і спостереження за постраждалими, а також відсутність системи інтеграції постраждалих осіб у суспільне життя.

На сьогодні підтримка постраждалого від вибухонебезпечних предметів населення та їх соціальний і медичний супровід потребують комплексного підходу та взаємодії органів державної влади.

Законодавством передбачено певні види гарантій постраждалим від вибухонебезпечних предметів, зокрема вони мають право на отримання соціальних та медичних послуг, реабілітаційних засобів, одноразової компенсації за шкоду, заподіяну здоров'ю, та щорічної допомоги на оздоровлення.

Комплексна система гарантій включає, зокрема, отримання необхідної медичної допомоги пацієнтам, у тому числі постраждалим, що передбачено Законом України “Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення” та визначено державні фінансові гарантії надання необхідних пацієнтам послуг з медичного обслуговування та лікарських засобів належної якості за рахунок коштів державного бюджету за програмою медичних гарантій. Програмою медичних гарантій, за якою отримують кошти заклади охорони здоров'я, на 2024 рік визначено 44 пакети медичних послуг, в яких передбачено забезпечення комплексного медичного забезпечення та лікування хворих.

Основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи підтримання особами з інвалідністю фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння досягненню ними соціальної та матеріальної незалежності встановлено Законом України “Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні”.

Зазначеним Законом визначено перелік осіб, які забезпечуються реабілітаційними послугами та допоміжними засобами реабілітації незалежно від встановлення інвалідності, зокрема це особи, які у період воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях проживали безпосередньо в районах та у період проведення воєнних (бойових) дій або районах, що піддавалися бомбардуванням, авіаударам та іншим збройним нападам, і отримали поранення, контузію, каліцтво або захворювання внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України незалежно від встановлення їм інвалідності.

Відповідно до зазначеного Закону психологічна реабілітація здійснюється за наявності психологічних проблем, пов'язаних з інвалідністю особи, зокрема у сім'ї та у випадках виявлення порушень та/або відхилень у психічній діяльності, поведінці особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю.

Законом України “Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я” передбачено, зокрема, надання реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я — діяльність фахівців з реабілітації у сфері охорони здоров'я, що передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію функціонування осіб, які зазнають або можуть зазнати обмеження повсякденного функціонування у їх середовищі.

Україна має розвинуту систему надання соціальних послуг, яка регулюється Законом України “Про соціальні послуги”. Зазначений Закон визначає організацію роботи з надання соціальних послуг, встановлює строки для розгляду звернень і прийняття рішень; вичерпний перелік чинників, для визнання осіб/сімей, такими що потребують соціальних послуг; права та обов'язки отримувачів соціальних послуг, завдання надавачів соціальних послуг; визначає перелік базових соціальних послуг, надання яких забезпечується Київською міською держадміністрацією, виконавчими органами міських рад міст обласного значення, сільських, селищних, міських рад територіальних громад; передбачає створення Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг.

Класифікатором соціальних послуг, затвердженим наказом Мінсоцполітики від 23 червня 2020 р. № 429, визначено 38 соціальних послуг, наказами Мінсоцполітики затверджено 31 державний стандарт соціальних послуг, якими визначено зміст та порядок надання соціальних послуг особам / сім'ям, які їх потребують, відповідно до проведеної оцінки індивідуальних потреб.

Варто зазначити, що абзацом другим підпункту “а” пункту 1 частини другої статті 28 Закону України “Про соціальні послуги” передбачено, що соціальні послуги надаються за рахунок бюджетних коштів незалежно від доходу отримувача соціальних послуг, зокрема особам, яким завдано шкоди бойовими діями, терористичними актами, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією.

Для забезпечення вразливих категорій населення соціальними послугами в Україні діє розгалужена мережа надавачів соціальних послуг.

Відповідно до Закону України “Про внесення зміни до статті 2 Закону України “Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю” та Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2021 р. № 79 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 13, ст. 545), для дітей з інвалідністю, постраждалих від вибухонебезпечних предметів, запроваджено виплату державної соціальної допомоги у збільшеному розмірі.

Розмір державної соціальної допомоги на дітей з інвалідністю віком до 18 років, інвалідність яких пов’язана з пораненням чи іншим ушкодженням здоров’я від вибухонебезпечних предметів, з урахуванням всіх надбавок, підвищень та інших доплат, зокрема передбачених Кабінетом Міністрів України, підвищується на 50 відсотків розміру державної соціальної допомоги на дітей з інвалідністю віком до 18 років.

На сьогодні Україна має добре розвинену систему соціальних виплат і витрачає значні кошти на допомогу людям, які її найбільш потребують.

Крім того, Законом України “Про протимінну діяльність в Україні” встановлено додаткові гарантії, які регулюються постановою Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1020 “Деякі питання призначення і виплати одноразової компенсації та щорічної допомоги, передбачених Законом України “Про протимінну діяльність в Україні”, відповідно до якої одноразова виплата постраждалій особі становить від трьох до п’яти прожиткових мінімумів, а щорічна допомога на оздоровлення — менше половини одного прожиткового мінімуму.

Під час підвищення прожиткового мінімуму відповідно щороку збільшуються розміри виплати одноразової компенсації та щорічної допомоги.

З огляду на викладене необхідним є опрацювання алгоритму забезпечення комплексного підходу і міжвідомчої координації (мультидисциплінарне впровадження) супроводу щодо визначення потреб та забезпечення необхідною підтримкою, зокрема медичними та соціальними послугами осіб, постраждалих внаслідок ушкоджень, спричинених вибухонебезпечними предметами, а також опрацювання питання щодо надання додаткової разової допомоги за рахунок донорських коштів.

Крім того, потребує додаткового дослідження комплексне надання медичних та соціальних послуг, а також забезпечення реабілітаційних засобів особам, які постраждали від вибухонебезпечних предметів, з урахуванням наявних коштів державного бюджету та коштів, які можуть

бути залучені з інших джерел, зокрема з урахуванням збільшення кількості постраждалих осіб та ризиків зменшення фінансової підтримки України в майбутньому.

Також важливим є питання забезпечення доступності інформації про відповідні гарантії для постраждалих осіб. Зазначені проблеми потребують подальшого комплексного дослідження.

З урахуванням наведеного необхідним є включення до комплексного огляду питання доступності адміністративних процесів, спрямованих на отримання усіх видів допомоги та соціальних послуг постраждалими особами, та інформації про таку допомогу;

відсутність системного врахування впливу забруднення вибухонебезпечними предметами на навколишнє природне середовище, яке включало б оцінку такого впливу під час пріоритетизації завдань у сфері протимінної діяльності та подальшу реабілітацію забруднених територій.

Екологічний аспект забруднення вибухонебезпечними предметами та його комплексний вплив на навколишнє природне середовище не були системно досліджені. Водночас беззаперечною є наявність як безпосереднього, так і опосередкованого негативного впливу забруднення вибухонебезпечними предметами на навколишнє природне середовище включно із хімічним забрудненням землі та вирощуваних на ній сільськогосподарських культур, станом місцевої флори і фауни, унеможливленням доступу до територій екологічного значення та їх належного утримання, заподіянням шкоди та знищенням флори і фауни внаслідок робіт з протимінної діяльності.

Крім того, усунення наслідків забруднення вибухонебезпечними предметами потребує проведення робіт, що здебільшого характеризуються високим ступенем інвазивності (втручання) в екосистему, що може включати пошкодження і знищення рослинності на території ведення робіт, орання поверхневого шару ґрунту або його ущільнення внаслідок здійснення високого тиску, що окремо та в цілому здійснює негативний вплив на навколишнє природне середовище.

Зазначені обставини зумовлюють необхідність проведення комплексного огляду впливу забруднення вибухонебезпечними предметами на навколишнє природне середовище для визначення характеру та ступеня такого впливу, а також включення відповідних збитків до загальних збитків, що підлягають відшкодуванню Російською Федерацією як державою-агресором. Результати відповідного комплексного огляду повинні бути враховані під час розроблення порядку відновлення земель і повернення їх до продуктивного використання, а також рекомендацій щодо врахування впливу вибухонебезпечних предметів на навколишнє природне середовище під час планування та проведення робіт з вибухонебезпечними предметами;

стосовно розбудови та посилення системи управління протимінною діяльністю, а саме:

необхідість розширення існуючих спроможностей системи управління якістю у сфері протимінної діяльності (зокрема щодо спроможності у сфері зовнішнього моніторингу заходів з протимінної діяльності), що дасть змогу ефективно здійснювати заходи, передбачені функціонуванням системи управління якістю протимінної діяльності.

На сьогодні в системі управління якістю у сфері протимінної діяльності є прогалини в розрізі контролю та гарантії якості, що сповільнює широке застосування процесів очищення територій та їх передачу в користування.

Відповідно до ДСТУ 8820:2023 “Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення” управління якістю є невід’ємною складовою системи заходів з протимінної діяльності. В Україні система управління якістю регулюється національними стандартами у сфері протимінної діяльності. Повернення земель операторами протимінної діяльності без здійснення заходів з контролю якості є неможливим.

На сьогодні завдання з управління якістю можуть виконуватися Центром протимінної діяльності, Центром гуманітарного розмінування, Міжрегіональним центром гуманітарного розмінування та швидкого реагування ДСНС, а також Центром розмінування Збройних Сил України (в/ч А2641).

Водночас спроможність зазначених суб’єктів щодо здійснення процесів управління якістю в протимінній діяльності не відповідає потребам сьогодення та призводить до несвоєчасності контролю якості. Також потребує уваги проведення зовнішнього моніторингу всіх видів протимінної діяльності, що значно покращить забезпечення якості розмінування, тобто може надати впевненості в тому, що вимоги до якості будуть дотримані.

Наявна ситуація призводить до того, що повернення земель операторами протимінної діяльності в Україні можливе або із суттєвими затримками, або без дотримання вимог щодо якості, що є порушенням порядку ведення протимінної діяльності в Україні;

планування та розподіл завдань у сфері протимінної діяльності, що побудовані не на визначенні пріоритетів та забезпеченні їх виконання, а з урахуванням із спроможностей та пропозицій операторів протимінної діяльності.

Ураховуючи масштаби викликів забруднення вибухонебезпечними предметами та обмеженість наявних для їх вирішення ресурсів, невідкладне подолання всіх загроз у цій сфері є неможливим. У зв’язку з цим ефективність зменшення впливу забруднення вибухонебезпечними

предметами повністю залежить від того, на розв'язання яких саме проблем будуть спрямовані наявні обмежені ресурси.

Механізмом забезпечення зазначеної ефективності є централізований розподіл завдань уповноваженим органом між операторами та іншими суб'єктами протимінної діяльності на основі визначених пріоритетів. Відповідно впровадження такого ефективного механізму потребує забезпечення двох складових, а саме: формування системи пріоритезації завдань у цілях протимінної діяльності та здійснення централізованого розподілу відповідних завдань уповноваженим органом.

Проте єдина система пріоритезації завдань у протимінній діяльності на сьогодні відсутня, так само як і не визначено критерії, на основі яких вона буде здійснюватися. Крім того, запровадження системи пріоритезації вимагає використання додаткових наборів вторинних даних, що дасть змогу системно визначати важливість тих чи інших завдань у соціальному, економічному, екологічному, безпековому та інших вимірах.

Необхідним є закріплення повноважень органу, який здійснюватиме збір, обробку, зберігання та використання таких даних, а також забезпечуватиме їх безпеку.

На сьогодні розподіл завдань у сфері протимінної діяльності здійснюється Центром протимінної діяльності на основі пропозицій обласних адміністрацій і операторів протимінної діяльності.

З огляду на викладене необхідним є формування критеріїв пріоритезації завдань у сфері протимінної діяльності, визначення обсягу даних для пріоритезації завдань, зокрема організація їх збору та управління, а також відповідальності за забезпечення безпеки таких даних.

Водночас на рівні Стратегії є можливим та необхідним закріплення основних складових формування подальшої системи пріоритезації завдань у сфері протимінної діяльності.

Першочерговий характер має завершення первинного нетехнічного обстеження територій, які становлять ризик забруднення вибухонебезпечними предметами, а також виявлення, позначення та огороження імовірно забруднених/забруднених територій. Планові заходи гуманітарного розмінування здійснюватимуться відповідно до системи пріоритезації, що повинна враховувати соціальні, економічні, екологічні та інші показники, наявність транспортної, енергетичної та іншої інфраструктури, кількість інцидентів із вибухонебезпечними предметами, характер та кількість наявних доказів забруднення на відповідній території, її промислової та сільськогосподарської важливості, а також потреби найменш захищених осіб.

На деокупованих територіях першочерговим є забезпечення можливості здійснення заходів з протимінної діяльності оперативного характеру для розблокування шляхів, об'єктів критичної інфраструктури,

електро-, водо-, тепло- і газопостачання, забезпечення ремонтно-відновлювальних робіт, забезпечення створення можливості безпечного повернення людей до покинутих місць проживання. Зазначені заходи здійснюються невідкладно та виключно уповноваженими підрозділами центральних органів виконавчої влади, що виконують відповідні завдання.

Отже, необхідним є розроблення системи пріоритезації завдань у сфері протимінної діяльності на основі визначених критеріїв;

система організації протимінної діяльності на місцевих рівнях в різних областях відрізняється між собою та не є уніфікованою. Також існує потреба в унормуванні єдиної лінії комунікації між органами, які здійснюють управління заходами з протимінної діяльності, та місцевими органами державної влади.

Законодавством передбачено взаємодію місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування з центральними органами виконавчої влади, іншими державними органами та Національним органом з питань протимінної діяльності в межах своїх повноважень, зокрема щодо сприяння здійсненню заходів з протимінної діяльності та розподілу завдань з використанням усіх наявних ресурсів, у тому числі ресурсів операторів протимінної діяльності.

Однак на сьогодні відсутній єдиний порядок, згідно з яким повинна здійснюватися така взаємодія. Відсутність єдиної моделі такої координації ускладнює процес загальнонаціонального управління протимінною діяльністю і спричиняє випадки неефективного планування та використання ресурсів, що призводить до зменшення ефективності заходів з протимінної діяльності на місцевих рівнях.

Таким чином, питання щодо організації координації протимінної діяльності на місцевому рівні потребує додаткового дослідження в рамках комплексного огляду з метою визначення прогалин у взаємодії. Зазначене дасть змогу сформулювати єдину модель координації протимінної діяльності на місцевому рівні із залученням усіх наявних на відповідній території суб'єктів протимінної діяльності;

необхідність унормування єдиного порядку сертифікації операторів протимінної діяльності для уніфікації та досягнення взаємосумісності діяльності органів з оцінки відповідності.

У 2023 році сертифікацію операторів та процесів протимінної діяльності здійснювали три акредитованих органи з оцінки відповідності, кожен з яких має єдину схему сертифікації операторів та процесів протимінної діяльності, але різні підходи до її реалізації.

Законодавство не обмежує коло суб'єктів, що можуть здійснювати сертифікацію операторів та процесів протимінної діяльності, у зв'язку з чим можлива поява нових суб'єктів, які також керуватимуться власними

процедурами сертифікації, що і надалі ускладнюватиме розуміння порядку сертифікації для операторів протимінної діяльності, зокрема створюватиме умови для недобросовісної конкуренції.

Отже, необхідно запровадити уніфікований порядок сертифікації операторів та процесів протимінної діяльності, що сприятиме прозорості та ефективності процесу сертифікації, а також уникати практики висування необґрунтованих вимог у рамках виконання робіт із сертифікації.

Також процес сертифікації операторів протимінної діяльності повинен урахувати напрям диджиталізації країни та розвиток цифрових комунікацій у секторі публічних послуг, у зв'язку з чим процес сертифікації таких операторів потребуватиме цифрової трансформації;

нестача ресурсів у системі управління протимінною діяльністю як людських, так і матеріальних, а також відсутність стандартизованого регулювання процесів управління інформацією державними службами, що здійснюють оперативне реагування на виявлення вибухонебезпечних предметів без гарантії якості.

У системі управління протимінною діяльністю має місце критична нестача як людських, так і матеріальних ресурсів, у зв'язку з чим залучення спеціалістів до процесу управління протимінною діяльністю відбувається на рівні, що не відповідає наявним завданням. Розвиток управлінських механізмів здійснюється в обмеженому обсязі та не відповідає потребам.

Нестача ресурсів у протимінній діяльності відображається також у невідповідності матеріально-технічної бази суб'єктів управління протимінною діяльністю їх завданням, що негативно впливає на їх спроможність до ефективного управління.

Крім того, слід звернути увагу на невідповідність рівня заробітної плати для осіб на виконавчих та управлінських посадах суб'єктів управління протимінною діяльністю відповідному рівню операторів протимінної діяльності та міжнародних організацій, які працюють у сфері протимінної діяльності, що створює високий ризик плинності кадрів, особливо найбільш фахових представників, та негативно відображається на рівні інституційної спроможності відповідних суб'єктів управління протимінною діяльністю.

Наявність зазначених проблем призводить до зменшення ефективності управління у сфері протимінної діяльності (побудова загального бачення розвитку протимінної діяльності в Україні та його впровадження, планування та пріоритезація завдань, управління якістю, сертифікація операторів та процесів протимінної діяльності, розподіл завдань, координація навчання ризикам, пов'язаним з вибухонебезпечними предметами, та координація допомоги постраждалим особам,

пріоритезація потреб у матеріальній допомозі, механізми прозорості та підзвітності щодо отриманої допомоги).

При цьому підрозділи сил безпеки та оборони, що частково залучаються до протимінної діяльності та здійснюють оперативне реагування без гарантії якості, мають виключно внутрішнє регулювання процесів управління та потребують уніфікації цих процесів у сфері протимінної діяльності.

Зважаючи на викладене, необхідним є створення передумов щодо збільшення людських ресурсів, покращення їх матеріального та технічного забезпечення шляхом проведення комплексного огляду у сфері протимінної діяльності щодо потреб системи управління зазначеними ресурсами з урахуванням швидкого реагування на виклики у сфері протимінної діяльності;

стан забезпеченості здійснення заходів у сфері протимінної діяльності, суттєва різниця в рівні забезпеченості засобами в різних суб'єктів протимінної діяльності (зокрема державних), що не завжди відображає нагальність та пріоритетність потреб відповідних суб'єктів.

На сьогодні в Україні немає загальної урядової координації залучення допомоги у сфері протимінної діяльності. Відсутність єдиної державної політики щодо визначення пріоритетів із задоволення потреб у сфері протимінної діяльності та комунікації з донорами в рамках єдиного запиту з визначеними пріоритетами спричиняє умовну міжвідомчу конкуренцію, де потреби визначаються окремо кожним із задіяних органів виконавчої влади, що призводить до локалізації виконання завдань у сфері протимінної діяльності та відповідно обмежує ефективність залученої допомоги.

У зв'язку з цим необхідним є розроблення і запровадження механізму формування єдиного переліку матеріально-технічних потреб у сфері протимінної діяльності в цілях донорської комунікації разом із забезпеченням пріоритезації таких потреб;

комунікація з донорами та іншими міжнародними партнерами у сфері протимінної діяльності, яка здійснюється переважно на рівні окремих органів виконавчої влади, а не на загальнодержавному рівні, що не відображає загальні потреби у сфері протимінної діяльності та стан і перспективи реалізації державної політики в цій сфері, а також призводить до нерівномірності в забезпеченні засобами уповноважених підрозділів центральних органів виконавчої влади, які є операторами протимінної діяльності.

Донедавна комунікація з донорами та іншими міжнародними суб'єктами у протимінній діяльності щодо матеріально-технічних потреб та формування і розроблення державної політики у сфері протимінної

діяльності здійснювалася переважно на рівні окремих органів виконавчої влади.

Проте надання такої інформації в межах тільки окремих органів може створювати викривлене уявлення донорів щодо загальнодержавної ситуації у сфері протимінної діяльності. Ефективність застосування такого механізму також необхідна для забезпечення збору даних щодо міжнародної підтримки у сфері протимінної діяльності, а також забезпечення прозорості та підзвітності у сфері використання матеріально-технічної допомоги.

Можливими наслідками ситуації, що склалася, є зниження рівня розуміння стану державної політики у сфері протимінної діяльності та відповідно рівня донорської підтримки, а також зниження ефективності технічного співробітництва з партнерами у сфері протимінної діяльності. З огляду на це необхідним є активне впровадження механізму комунікації з донорами у сфері протимінної діяльності на загальнодержавному рівні;

відсутність достатніх механізмів контролю та відповідальності щодо осіб, які провадять діяльність у сфері протимінної діяльності без дотримання національних стандартів протимінної діяльності та інших вимог системи управління у сфері протимінної діяльності, а також відповідальності за залучення найманої праці до роботи на територіях, що ідентифіковані як імовірно забруднені/забруднені території.

Дотримання суб'єктами протимінної діяльності вимог національних стандартів у сфері протимінної діяльності та їх діяльність у єдиній системі звітності, планування та управління протимінною діяльністю мають критичний характер для забезпечення суспільної довіри, якості та ефективності протимінної діяльності як у місцевому, так і в загальнодержавному масштабі. Відсутність здійснення заходів щодо відповідальності за порушення вимог підзвітності та встановлених національних стандартів у сфері протимінної діяльності призводить до поширення таких негативних практик серед інших суб'єктів протимінної діяльності.

Діяльність так званих “чорних саперів” — суб'єктів, які провадять діяльність з очищення визначених територій від вибухонебезпечних предметів поза системою управління протимінною діяльністю (як з метою отримання прибутку, так і у випадках безоплатного характеру такої діяльності), несе небезпеку як для “чорних саперів”, так і інших осіб через імовірну невідповідність якості наданих послуг, а також перешкоджає ефективному управлінню протимінною діяльністю через викривлення інформації про офіційний стан забруднення на відповідній території.

З огляду на викладене провадження діяльності у сфері протимінної діяльності поза системою управління протимінною діяльністю становить суспільну небезпеку та потребує встановлення відповідальності за такі дії.

Характер такої відповідальності повинен бути визначений після додаткового дослідження зазначеного питання.

Крім того, суспільно небезпечними є також дії щодо залучення найманих працівників до роботи на землях, які мають статус імовірно забруднених/забруднених територій. Так, відсутність негайного і доступного механізму повного розв'язання проблеми забруднення вибухонебезпечними предметами земель (зокрема сільськогосподарського призначення) та економічна непривабливість послуг з гуманітарного розмінування для землевласників разом з бажанням поновити ефективне використання земель підштовхують до поновлення використання територій, які ідентифіковані як імовірно забруднені/забруднені, незважаючи на відповідні небезпеки (зокрема за рахунок залучення найманої праці), внаслідок чого життя та здоров'я осіб, які залучаються до робіт на відповідних територіях, перебувають під загрозою.

Таким чином, необхідним є встановлення відповідальності за зазначені дії та визначення характеру відповідальності після додаткового дослідження зазначеного питання.

Отже, результати аналізу поточного стану справ у сфері протимінної діяльності свідчать про наявність проблемних питань, що потребують державного контролю та регулювання. Однак, під час підготовки стратегічних заходів, спрямованих на розв'язання зазначених проблем у сфері протимінної діяльності, наскрізним питанням є необхідність запобігання ризикам, що стосуються:

наявної системи управління протимінною діяльністю в частині необхідності уникнення суттєвих змін модальності системи управління, оскільки такі зміни можуть ускладнити вже побудовану роботу системи управління протимінною діяльністю, призвести до втрати планів та прогресу, а також вплинути на стабільність і прозорість системи не лише для національних, але і для міжнародних суб'єктів. Водночас слід дотримуватися балансу, зокрема адміністративна модель управління та здійснення заходів з протимінної діяльності потребує спрощення;

донорської підтримки, отримання якої слід здійснювати відповідно до запланованих потреб та з урахуванням тенденцій щодо зменшення обсягів міжнародної допомоги у сфері протимінної діяльності з плином часу;

запобігання корупції, а саме відповідальність України перед донорами, яка потребує запровадження ефективних та достатніх механізмів для забезпечення підзвітності, прозорості та доступу до необхідної інформації про використання наданої допомоги, а також до участі в процесі моніторингу її використання.

Водночас продовження ведення бойових дій Російською Федерацією на території України призводить до ризиків, яким запобігти сьогодні немає можливості, але їх необхідно врахувати. Зокрема, це стосується як

відновлення контролю над великою кількістю тимчасово окупованої території України, так і імовірності розширення територій тимчасової окупації з можливістю ведення бойових дій на територіях, де вже здійснюються заходи гуманітарного розмінування. У контексті зазначеного кожен крок з планування та здійснення заходів з протимінної діяльності повинен виконуватися з урахуванням такого ризику.

Стратегічні цілі, завдання та очікувані результати,
спрямовані на досягнення визначених цілей

Визначення стратегічних цілей Національної стратегії ґрунтується на оцінці викликів та проблем у сфері протимінної діяльності. Досягнення стратегічних цілей для розв'язання ключових проблем здійснюється шляхом виконання відповідних завдань.

Стратегічна ціль 1. Забезпечення звільнення територій від ризиків наявності вибухонебезпечних предметів для їх безпечного і продуктивного використання.

Для досягнення зазначеної стратегічної цілі передбачено виконання таких завдань:

проведення систематичного обстеження територій з метою визначення масштабів і географічних меж територій з ризиком забруднення вибухонебезпечними предметами;

визначення критеріїв виведення територій територіальних громад з-під підозри наявності вибухонебезпечних предметів, де під час нетехнічного обстеження не виявлено доказів забруднення вибухонебезпечними предметами, і надання цим територіям відповідного статусу;

забезпечення стимулювання ринку послуг з протимінної діяльності;

забезпечення створення середовища, сприятливого для впровадження інновацій у сфері протимінної діяльності;

забезпечення створення умов для розвитку національного виробництва товарів для протимінної діяльності та їх обслуговування в Україні;

забезпечення достатності людських ресурсів у сфері впровадження протимінної діяльності, зокрема за рахунок залучення до професійної участі в протимінній діяльності представників соціальних категорій та груп, що становлять особливий інтерес для держави;

застосування екологічно безпечних методів розмінування на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, Смарагдової мережі, водно-болотних угіддях міжнародного значення та інших природоохоронних територіях.

За результатами виконання зазначених завдань очікується:

на першому етапі протягом 2024 — 2026 років:

- завершення первинного нетехнічного обстеження на 100 відсотках територій, підконтрольних Україні, на яких можливе здійснення заходів з гуманітарного розмінування;

- визначення і застосування критеріїв виведення територій територіальних громад з-під підозри наявності вибухонебезпечних предметів, де під час нетехнічного обстеження не виявлено доказів забруднення вибухонебезпечними предметами, і надання цим територіям відповідного статусу;

- утворення і забезпечення спроможності уповноважених підрозділів центральних органів виконавчої влади як операторів протимінної діяльності;

- створення передумов для стимулювання ринку послуг з протимінної діяльності через забезпечення їх економічної доцільності;

- забезпечення створення та/або функціонування середовища, сприятливого для впровадження інновацій і виробництва у сфері протимінної діяльності;

- запровадження виробництва товарів для протимінної діяльності в Україні, зокрема за рахунок забезпечення внутрішнього попиту на такі товари в Україні;

- збільшення відсоткового співвідношення жінок, ветеранів, осіб, постраждалих від вибухонебезпечних предметів, та осіб з інвалідністю серед осіб, залучених до виконання робіт у сфері протимінної діяльності;

на другому етапі протягом 2027—2029 років:

- повернення до продуктивного користування 100 відсотків територій, на яких під час нетехнічного обстеження не виявлено доказів забруднення вибухонебезпечними предметами;

- ідентифікація 100 відсотків імовірно забруднених та забруднених територій;

- упровадження в протимінній діяльності інноваційних технологій, які підтвердили свою ефективність;

- збереження, підтримка та розширення національного виробництва товарів для протимінної діяльності в Україні;

- подальше збільшення відсоткового співвідношення жінок, ветеранів, осіб, постраждалих від вибухонебезпечних предметів, та осіб з інвалідністю серед осіб, залучених до виконання робіт у сфері протимінної діяльності.

на третьому етапі протягом 2030 — 2033 років:

- повернення до продуктивного використання 80 відсотків територій, які зазнали безпосереднього впливу збройної агресії;

- досягнення цілі забезпечення професійної реалізації та соціальної інтеграції жінок, ветеранів, осіб, постраждалих від вибухонебезпечних предметів, та осіб з інвалідністю серед осіб шляхом залучення до виконання робіт у сфері протимінної діяльності.

Стратегічна ціль 2. Зниження впливу від вибухонебезпечних предметів на життя та здоров'я населення.

Для досягнення зазначеної стратегічної цілі передбачено виконання таких завдань:

- забезпечення поінформованості населення про географічні межі територій, на яких можуть виникнути ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами, зокрема через ефективне маркування відповідних територій;

- забезпечення ефективної координації навчання ризикам, пов'язаним з вибухонебезпечними предметами, розроблення та впровадження єдиної програми навчання таким ризикам з урахуванням навчальних потреб різних соціальних та вікових груп населення;

- забезпечення належного та доступного соціального захисту осіб, постраждалих від вибухонебезпечних предметів, зокрема через забезпечення ефективної міжсекторальної координації щодо організації відповідної допомоги, забезпечення належних та доступних соціальних послуг з реабілітації та доступності та безбар'єрності у громадах, де такі особи проживають;

- зменшення впливу забруднення вибухонебезпечними предметами на навколишнє природне середовище та управління відповідними ризиками.

За результатами виконання зазначених завдань очікується:

на першому етапі протягом 2024 — 2026 років:

- маркування 100 відсотків ідентифікованих імовірно забруднених/ забруднених територій;

- розроблення ефективних рішень для забезпечення навчання населення ризикам, пов'язаним з вибухонебезпечними предметами, а також механізмів координації такого навчання;

- визначення єдиного органу, відповідального за реалізацію державної політики в межах організації та координації допомоги постраждалим від вибухонебезпечних предметів, а також визначення центральних органів виконавчої влади, залучених до організації відповідної допомоги, та сфери їх відповідальності;

- запровадження системи захисту постраждалих осіб, що забезпечуватиме з одного боку виявлення, захист та надання допомоги

постраждалим від вибухонебезпечних предметів особам (механізм перенаправлення), а з іншого — поінформованість таких осіб щодо наявних соціальних гарантій, зокрема через розроблення відповідного набору послуг та технологій їх надання (соціальних послуг, включаючи інструменти кейс-менеджменту, психосоціальної підтримки та належні і доступні послуги з реабілітації) та забезпечення створення необхідної інфраструктури (створення мережі надавачів соціальних послуг, реабілітаційних закладів, створення умов інклюзивного середовища на місцевому рівні у громадах, де проживають постраждалі особи);

- визначення впливу забруднення вибухонебезпечними предметами на навколишнє природне середовище та розроблення рішень щодо подальших дій для управління пов'язаними ризиками на відповідних територіях;

на другому етапі протягом 2027 — 2029 років:

- маркування 100 відсотків імовірно забруднених/забруднених територій;

- охоплення 100 відсотків постраждалих осіб ефективними гарантіями соціального захисту;

- збільшення ефективності системи захисту постраждалих осіб через забезпечення міжсекторальної координації допомоги, впровадження розробленого на попередньому етапі механізму перенаправлення, охоплення 100 відсотків постраждалих осіб інструментом кейс-менеджменту, впровадження ефективних механізмів психосоціальної підтримки постраждалих осіб та їх сімей, подальший розвиток необхідної інфраструктури (розширення переліку географічно доступних соціальних послуг та надавачів соціальних послуг, послуг з реабілітації та реабілітаційних закладів, покращення умов доступності та безбар'єрності у відповідних громадах);

- збільшення обізнаності населення щодо забруднених територій та небезпек, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами;

- зменшення кількості інцидентів із вибухонебезпечними предметами внаслідок комплексу дій щодо навчання населення ризикам, пов'язаним з вибухонебезпечними предметами, і маркування імовірно забруднених/забруднених територій;

- забезпечення впровадження рішень щодо управління ризиками впливу забруднення на навколишнє природне середовище;

на третьому етапі протягом 2030 — 2033 років:

- мінімізація кількості інцидентів із вибухонебезпечними предметами внаслідок комплексу дій щодо навчання населення ризикам, пов'язаним з вибухонебезпечними предметами, і маркування імовірно забруднених/забруднених територій;

- досягнення необхідного рівня обізнаності населення щодо забруднених територій та небезпек, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами;

- забезпечення належними та доступними соціальними послугами осіб, постраждалих від вибухонебезпечних предметів, зокрема через ефективну міжсекторальну координацію допомоги, функціонування впроваджених на попередньому етапі інструменту кейс-менеджменту, перенаправлення та психосоціальної підтримки постраждалих осіб та їх сімей, досягнення належного рівня розвитку необхідної інфраструктури (переліку географічно доступних соціальних послуг та надавачів соціальних послуг, послуг з реабілітації та реабілітаційних закладів, умов доступності та безбар'єрності у відповідних громадах);

- забезпечення соціально-економічної реінтеграції 100 відсотків осіб, постраждалих від вибухонебезпечних предметів;

- мінімізація впливу забруднення вибухонебезпечними предметами на навколишнє природне середовище.

Стратегічна ціль 3. Розбудова системи управління протимінною діяльністю.

Для досягнення зазначеної стратегічної цілі передбачено виконання таких завдань:

- забезпечення необхідної спроможності органів виконавчої влади, що здійснюють управління у сфері протимінної діяльності, зокрема у сфері зовнішнього моніторингу;

- упровадження ефективної системи пріоритезації завдань у сфері протимінної діяльності на основі комплексних критеріїв з урахуванням соціальних, економічних (зокрема у сфері сільського та лісового господарств), екологічних та інших пов'язаних чинників;

- забезпечення координації заходів з протимінної діяльності на місцевому рівні та запровадження ефективної комунікації між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на національному та місцевому рівнях;

- забезпечення уніфікації порядку сертифікації операторів та процесів протимінної діяльності;

- забезпечення функціонування єдиної системи управління інформацією з протимінної діяльності;

- забезпечення ефективного використання міжнародної технічної допомоги у сфері протимінної діяльності;

- запровадження механізмів запобігання залученню осіб до роботи на небезпечних територіях без дотримання встановлених вимог та визначення відповідальності в разі їх допущення до робіт на таких територіях.

За результатами виконання зазначених завдань очікується:

на першому етапі протягом 2024 — 2026 років:

- забезпечення достатнього рівня спроможності уповноважених підрозділів центральних органів виконавчої влади з управління інформацією, зовнішнього моніторингу заходів з протимінної діяльності та інших підрозділів, що здійснюють управління протимінною діяльністю;
- розроблення та впровадження ефективної системи пріоритезації завдань у сфері протимінної діяльності на основі комплексних критеріїв;
- розроблення та впровадження єдиної системи координації протимінної діяльності на місцевому рівні;
- розроблення та впровадження ефективної системи комунікації у сфері протимінної діяльності між органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- визначення єдиного порядку сертифікації операторів та процесів протимінної діяльності;
- забезпечення функціонування всіх суб'єктів протимінної діяльності в межах ефективної та єдиної системи управління інформацією з протимінної діяльності;
- запровадження механізму визначення пріоритетності потреб у донорській допомозі у сфері протимінної діяльності;
- запобігання провадженню діяльності у сфері протимінної діяльності поза встановленими вимогами та залучення осіб до роботи на небезпечних територіях;

на другому етапі протягом 2027 — 2029 років:

- оновлення системи управління протимінною діяльністю для забезпечення її відповідності потребам другого етапу реалізації цієї Стратегії;
- продовження нарощування спроможності уповноважених підрозділів центральних органів виконавчої влади у сфері управління протимінною діяльністю та їх підтримка;

на третьому етапі протягом 2030 — 2033 років:

- оновлення системи управління протимінною діяльністю для забезпечення її відповідності потребам третього етапу реалізації цієї Стратегії;
- підтримка спроможності уповноважених підрозділів центральних органів виконавчої влади у сфері управління протимінною діяльністю.

Порядок проведення моніторингу,
оцінки результатів реалізації Стратегії та звітування

Моніторинг стану реалізації цієї Стратегії проводиться на постійній основі з метою отримання інформації про рівень ефективності виконання завдань та заходів Стратегії, а також проведення оцінки потреб.

Моніторинг проводиться Національним органом з питань протимінної діяльності на міжвідомчому рівні та іншими консультативно-дорадчими органами при органах виконавчої влади на секторальному рівні шляхом отримання інформації про стан виконання відповідних заходів Стратегії від суб'єктів протимінної діяльності.

Результати моніторингу враховуються під час перегляду та уточнення заходів щодо виконання визначених Стратегією завдань у сфері протимінної діяльності.

Реалізація цієї Стратегії передбачається протягом 2024 — 2033 років та забезпечується в межах компетенції спільними зусиллями заінтересованих органів виконавчої влади, державних установ та організацій, органів місцевого самоврядування, операторів протимінної діяльності та громадськості.

Ця Стратегія реалізується шляхом виконання її завдань та заходів за такими етапами:

перший етап — 2024 — 2026 роки;

другий етап — 2027 — 2029 роки;

третій етап — 2030 — 2033 роки.

На кожному етапі передбачається розроблення та виконання операційного плану заходів з реалізації цієї Стратегії на відповідний період, що ґрунтується на підставі визначених Стратегією стратегічних цілей та завдань із встановленням очікуваних результатів та індикаторів виконання заходів.

Кабінет Міністрів України забезпечує розроблення операційного плану заходів з реалізації цієї Стратегії. Національний орган з питань протимінної діяльності здійснює координацію розроблення та впровадження суб'єктами протимінної діяльності операційного плану заходів з реалізації Стратегії.

Система моніторингу та оцінки результативності реалізації цієї Стратегії передбачає щорічне звітування про виконання операційного плану заходів з її реалізації та порівняння фактично отриманих значень індикаторів з їх прогнозними значеннями.

Організаційне забезпечення підготовки звіту про виконання операційного плану заходів з реалізації цієї Стратегії здійснюється Мінекономіки.

Мінекономіки щороку не пізніше 1 квітня готує та подає Кабінетові Міністрів України аналітичний звіт про стан реалізації Стратегії за попередній рік, який містить інформацію про стан виконання операційного плану заходів з реалізації Стратегії у відповідному році.

За результатами розгляду річного звіту про виконання операційного плану заходів з реалізації Стратегії може ініціюватися внесення змін до операційного плану заходів з її реалізації.

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії

Фінансування заходів з реалізації цієї Стратегії здійснюється за рахунок та у межах видатків, передбачених у державному та місцевих бюджетах на відповідний рік для державних органів, відповідальних за виконання заходів, коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також з інших джерел, не заборонених законодавством.

Фінансове забезпечення реалізації цієї Стратегії здійснюватиметься також із застосуванням можливостей фінансової та технічної допомоги, яку надають Україні міжнародні установи та організації, а також іноземні країни. Технічна допомога може бути залучена у вигляді експертної допомоги, необхідних матеріальних ресурсів або коштів, виділених на цільові потреби. Допомога може як зараховуватися у спеціальний фонд державного бюджету за відповідними бюджетними програмами, так і надаватися в натуральній формі.

Обсяг видатків на реалізацію Стратегії визначається щороку під час складання проектів державного та місцевих бюджетів на відповідний рік з урахуванням їх реальних можливостей.
